

Vooruitgang door verbeeldingskracht: De noodzaak van een sterke culturele sector

Januari 2026

Voorwoord

Wanneer we het over kunst en cultuur hebben, gaat het vaak over cijfers: kaartverkoop, bezoekersaantallen, subsidies. Maar voor ons begint het verhaal ergens anders. Bij het moment dat een voorstelling je onverwachts raakt. Bij het schilderij dat je blik op de wereld verandert. Bij de muziek die je midden in een drukke dag even stil laat vallen. Dát is de werkelijke waarde van kunst: ze opent, prikkelt, vervreemdt.

Kunst is in de eerste plaats van waarde omwille van zichzelf, omdat ze ons in contact brengt met schoonheid, emotie en nieuwe perspectieven. Maar ze doet méér. Kunst en cultuur hebben ook een transformatieve kracht: ze maken ons nieuwsgierig naar wat anders kan en helpen ons ingewikkelde vraagstukken vanuit een nieuw licht te bekijken.

Daarnaast draagt de sector stevig bij aan de economie, met honderdduizenden banen en een breed ecosysteem van creatieve bedrijvigheid. Juist die combinatie maakt de culturele en creatieve sector uniek en onmisbaar.

Bij Triodos Bank pleiten we al langer voor een zogenoemde *post-groei economie*: een economie die niet langer draait om eindeloze groei, maar om gelukkige mensen op een gezonde planeet. Opvallend is dat veel organisaties in de culturele sector daar nu al naar leven en werken: samenwerking boven concurrentie, maatschappelijke waarde boven winstmaximalisatie, nieuwe vergezichten boven korte termijn denken. Met het in de praktijk brengen van die principes vervult de sector een voorbeeldrol voor de rest van de maatschappij.

Toch staat de sector onder druk. Niet alleen door krimpende subsidies, maar vooral omdat kunst en cultuur structureel te

weinig erkenning krijgen als onmisbare katalysator voor een gezonde samenleving en democratie. Het risico is dat we kunst reduceren tot een luxeproduct, terwijl ze in werkelijkheid een levensader vormt voor verbeeldingskracht, innovatie en samenleven.

Recent deed de Raad voor Cultuur daarom opnieuw een stevige oproep tot meer overheidssteun voor cultuur. Dit zou ook de groei van privaat geefgeld nieuw leven in moeten blazen. Een gegronde oproep, maar wat ons betreft ontbreekt aandacht voor een cruciale derde pijler van gezonde en duurzame financiering: leengeld. De rol van banken en andere kredietverstrekkers blijft onbesproken, terwijl zij een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan de investeringskracht en weerbaarheid van de creatieve en culturele sector. Deze rol verdient meer aandacht vanuit alle betrokken stakeholders. De kracht zit juist in de mix van geef- en leengeld.

Met deze publicatie willen we bovenal laten zien dat kunst en cultuur geen luxe zijn, maar een essentiële bron van vernieuwing die we hard nodig hebben bij de grote transities waar we als samenleving voor staan. Kunst en cultuur geven ons de verbeeldingskracht om anders te kijken en de moed om nieuwe wegen in te slaan. Wij geloven dat juist dáár de sleutel ligt voor een hoopvolle toekomst. Daarom onze oproep: laten we kunst en cultuur niet langer zien als bijzaak, maar erkennen als fundament. Want met verbeeldingskracht is alles mogelijk.

Sarah Hoes & Lambert de Pater

*Relatiemanagers Kunst & Cultuur bij
Triodos Bank Nederland*

Samenvatting

De culturele sector vertegenwoordigt meer waarde dan gedacht

De culturele en creatieve sector (CCS) heeft via allerlei wegen een grote economische impact. Dit blijft vaak onderbelicht door de enkelzijdige focus op directe bijdrage aan het bruto binnenlands product (bbp). Nog veel belangrijker is dat het maken, beoefenen en beleven van cultuur bijdraagt aan de brede welvaart in Nederland, iets wat niet volledig in geld te vatten is. We identificeren vijf impactgebieden die tegenwoordig over het hoofd gezien of ondergewaardeerd worden, maar die essentieel zijn voor de samenleving én de broodnodige transitie van ons economisch systeem: *individueel welzijn, sociale cohesie, brede ontwikkeling, levendige ruimtes en drang naar innovatie*.

De CCS kan helpen bij complexe maatschappelijke opgaven

Met haar creativiteit, verbeeldingskracht en culturele impact kan de CCS op ten minste drie manieren bijdragen aan oplossingen voor de huidige complexe maatschappelijke opgaven. Ze kan vraagstukken en belangen verkennen, via bijvoorbeeld theatervoorstellingen met maatschappelijke thematiek. Ze kan oplossingsrichtingen ontwikkelen en verbeelden, via het ontwikkelen van experimenten, prototypes, proeftuinen en innovatielabs die tot andersoortig handelen aanzetten. En ze kan oplossingen duurzaam in de praktijk brengen, via bijvoorbeeld culturele interventies in de zorg of initiatieven rondom leefbaarheid en veiligheid in wijken.

Deze bijdragen verdwijnen uit beeld als men enkel in economische termen denkt. Het is geen toeval dat de CCS op al deze manieren het maatschappelijk nut dient.

Binnen de CCS – en dan vooral binnen de kunsten – staat maatschappelijk nut vaak per definitie op de eerste plaats. Dit komt mede doordat veel organisaties binnen de sector twee unieke kenmerken hebben die naadloos aansluiten bij een wereld waarin economische groei najagen niet meer het hoogste doel is, maar waar brede welvaart centraal staat: de non-profit of not-for-profit-structuur en de coöperatie als bestuursvorm. Hierdoor wordt een financieel winstoogmerk en de bijbehorende particuliere financiële rechten bij wet uitgesloten. Ook biedt het een uitkomst voor de problemen die worden gecreëerd door de huidige vorm van privé-eigendom.

Overheidsfinanciering blijft cruciaal

Omdat de positieve externe effecten van cultuur niet in geld te vatten zijn, zie je ze ook niet terug in de prijs. Daardoor ligt de prijs die mensen bereid zijn te betalen voor kunst en cultuur vrijwel altijd lager dan de waarde die het heeft voor de samenleving. Dit maakt overheidsfinanciering cruciaal. Wij sluiten ons aan bij de Raad voor Cultuur, die stelt dat er een structurele verhoging van het overheidsbudget nodig is, onder meer om in alle regio's voldoende aandacht voor cultuur te waarborgen en ruimte te bieden aan een breed scala aan kunstvormen en -praktijken.¹ Ook voor sector-brede opgaven, zoals eerlijke betaling (*fair pay*) en verduurzaming is extra overheidssteun onmisbaar.

Alle stakeholders dienen het belang van de sector meer te benadrukken

Forse uitdagingen op het gebied van financiering kunnen de gezondheid van de CCS ondermijnen, niet alleen nu maar ook in de toekomst. Het is daarom een belangrijke taak voor makers, beleidsmakers en financiers om de bijdragen van de CCS aan de samenleving te identificeren en te

erkennen, en te zorgen voor passende erkenning en ondersteuning. Voor elk van deze groepen schetsen we hoe ze dit kunnen doen:

- *Culturele instellingen en initiatieven, artiesten en creatievelingen*

Dit zijn de uitvoerders in de kunsten. Voor deze grote en diverse groep doen we de volgende aanbevelingen: benadruk het verhaal over toegevoegde sociale waarde van kunst en cultuur, versterk post-groei kenmerken om de weerbaarheid te vergroten, verhoog de financiële geletterdheid onder creatievelingen en wees inventief met (het vinden van) ruimte.

- *Nationale en lokale overheden en beleidsmakers*

Een bloeiende CCS kan niet enkel voortkomen uit marktwerking. Een creatieve sector die puur commercieel is, zal zich aanpassen aan de dominante smaak en daardoor per definitie conservatief worden.

Creativiteit – en daarmee innovatie en vernieuwing – floreert juist wanneer ze vrij is van zorgen over concurrentie en financiële houdbaarheid. Het is de rol van nationale en lokale overheden om kunstenaars en creatievelingen de rust en ruimte te bieden om hun werk te doen. Dit komt zowel op korte als lange termijn ten goede aan de samenleving.

Voor overheden en beleidsmakers doen we de volgende aanbevelingen: erken de als een katalysator voor transitie, versterk voorwaardelijke financiering, durf ook onvoorwaardelijk te financieren, haal ook publieke financiering uit andere domeinen, verruim mogelijkheden voor experiment en falen, faciliteer toegang tot ruimte, en leg de nadruk op immateriële aard van de sector.

- *Financiële instellingen*

Ook privaat kapitaal is nodig om de CCS te financieren. Vanuit een traditioneel financieel perspectief wordt een deel van de CCS doorgaans als risicovol beschouwd. Financiële instellingen die meer duurzaamheid (en het bijbehorende risicoprofiel) in hun commerciële strategie willen opnemen zijn echter in opkomst. Vanwege de vele positieve neveneffecten die een dynamische culturele sector heeft op de samenleving en de economie, stellen wij dat de financiering van kunst en cultuur vanuit een duurzaamheidstandpunt een logische keuze is voor waardegedreven financiële instellingen.

Ons advies aan deze financiële instellingen luidt: ken de sector, pas je aan aan de bedrijfsmodellen horend bij de sector en versterk de financiële geletterdheid binnen de sector.

Voor iedereen die wil maken

Deze creatieve werkplaats is gevestigd op het NYMA-terrein in Nijmegen. Hier komen ca. 200 makers, kunstenaars en ondernemers samen om te werken, te leren en te experimenteren. Samenwerking en innovatie worden gestimuleerd, bijvoorbeeld met gedeelde werkruimtes, gereedschappen en machines zoals 3D-printers en lasersnijders. De Makersplaats is bedoeld voor iedereen die wil maken, van hobbyïste tot professional, en organiseert regelmatig workshops en evenementen.

1. Introductie

Triodos Bank onderstreept het grote belang van een bloeiende culturele en creatieve sector (CCS) voor onze samenleving. Helaas wordt de waarde van de sector door velen nog altijd onvoldoende erkend.

Met dit rapport willen we daarom aandacht vragen voor de unieke kenmerken van de CCS. Daarnaast doen we aanbevelingen aan verschillende stakeholders, zodat zij samen kunnen zorgen dat de CCS optimaal haar cruciale rol kan vervullen: het creëren van een toekomstbestendige, veerkrachtige en verbonden samenleving.

Het rapport is als volgt opgebouwd: hoofdstuk 2 geeft een economisch profiel van de CCS, hoofdstuk 3 duidt de unieke kenmerken en het maatschappelijk nut van de sector, hoofdstuk 4 bespreekt de noodzaak van overheidssteun, en hoofdstuk 5 zet de aanbevelingen voor de verschillende stakeholders uiteen. Hoofdstuk 6 sluit af met de conclusie: de meerwaarde van de CCS moet meer voor het voetlicht worden gebracht, en naar deze meerwaarde moet ook worden gehandeld.

Tussen fysiek en virtueel

ReadySet Studios in Amsterdam is een toonaangevende studio voor virtual production, waar film, technologie en ontwerp samenkomen. Met grote LED-wanden en real-time 3D-techniek worden fysieke en virtuele sets naadloos gecombineerd. Opgericht door Idse Grotenhuis, Florian Legters en Dennis Kleyn, biedt ReadySet Studios filmmakers en kunstenaars nieuwe creatieve mogelijkheden — van filmproducties tot experimentele installaties — en draagt zo bij aan de vernieuwing van de Nederlandse audiovisuele sector, waar duurzaamheid, innovatie en beeldingskracht samenkomen.

2. Economisch profiel van de CCS

In Nederland speelt de culturele en creatieve sector (CCS) een grote rol in de economie, met veel banen en ondernemingen. Toch wordt het echte belang van de sector vaak onderschat, omdat meestal alleen gekeken wordt naar de rechtstreekse bijdrage aan het bruto binnenlands product (bbp). Er is echter ook een economische feedback van kunst en cultuur naar de economie die ook niet direct zichtbaar is: creativiteit, diversiteit,

innovatie die leidt tot meer economische activiteit en een weerbaardere economie. Daarnaast levert de CCS op veel andere manieren waarde die vaak over het hoofd wordt gezien.

Het is belangrijk om duidelijk te hebben over welke sectoren het gaat als we schrijven over de maatschappelijke waarde van de CCS. In de rest van dit rapport hanteren we als definitie van de CCS alle

Figuur 1: Sectoren in de CCS

De culturele en creatieve sector, wat bedoelen we daarmee?

Er zijn verschillende definities van de CCS. In dit rapport definiëren we de CCS als de sector die alle creatieve en culturele activiteiten omvat, evenals hun belangrijkste leveranciers. Reclame en uitgeverijen horen bij de CCS, maar we nemen deze subsectoren in de rest van deze publicatie niet mee in de CCS-definitie.

Bron: EIF (2021). Market Analysis of the Cultural and Creative Sectors in Europe.

sub-sectoren zoals weergegeven in het groene en blauwe deel van figuur 1, minus reclame en drukwerk. Voor zowel reclame als drukwerk is de niet-materiele meerwaarde voor de samenleving minder evident dan bij de andere subsectoren. Dit onderscheid wordt bijvoorbeeld ook gehanteerd in de Cultuurmonitor.²

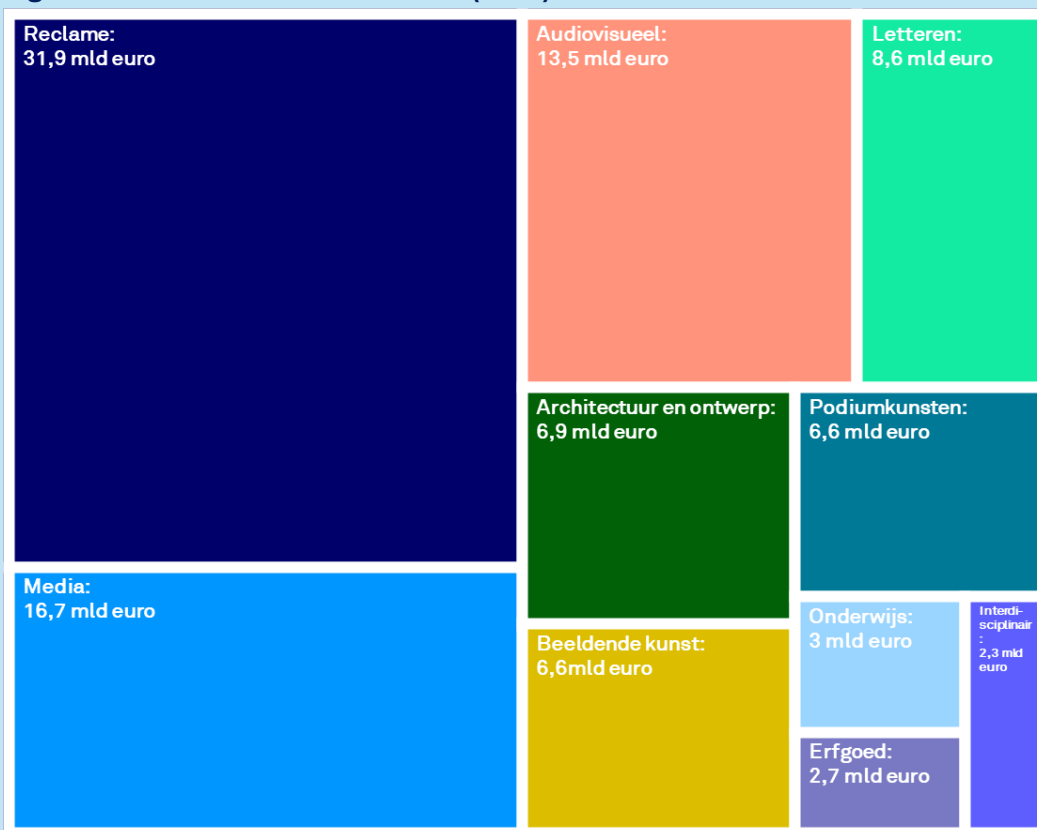
De CCS levert een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse economie in termen van werkgelegenheid. In het eerste kwartaal van 2025 werkten er circa 120.000 mensen in loondienst bij de CCS (de groene en blauwe ring in figuur 1). Dat is ongeveer 1,3% van alle banen in Nederland. Daarnaast zijn er nog ongeveer 139.000 zelfstandigen actief in de sector. Zij vormen meer dan 10% van alle zelfstandigen in Nederland.³

Wanneer ook de indirecte werkzaamheden worden meegenomen (de oranje ring in

figuur 1), stijgt het werkgelegenheidscijfer aanzienlijk: dan vertegenwoordigt de sector ongeveer 5,3% van de totale Nederlandse werkgelegenheid. Dit is het hoogste percentage van alle EU-landen. Dit onderstreept het puur economische belang van de sector voor Nederland. Vrouwen vertegenwoordigen 47,3% van de culturele werkgelegenheid, in lijn met het Nederlandse gemiddelde van mensen in dienstverband⁴. De meeste mensen in de Nederlandse CCS zijn werkzaam in de sub-sectoren *Audiovisueel* en *Multimedia* en *Podiumkunsten*.⁵

Ook wat betreft ondernemerschap speelt de CCS een niet te onderschatten rol. Ongeveer 11% van de alle Nederlandse bedrijven behoort tot de CCS, Dit zijn voornamelijk MKB's, waarvan de meeste uit één of twee personen bestaan (97%). Als we alleen kijken naar de reële economie, wat

Figuur 2: Aanbod CCS naar domein (2022)

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (2025). Satellietrekening cultuur en media.

betekent dat we de bedrijven die deel uitmaken van de financiële sector niet meerekenen, dan vertegenwoordigen CCS-bedrijven inclusief reclame en drukwerk ongeveer 23% van het totaal, wederom het hoogste aandeel binnen de EU, waar het gemiddelde ongeveer 12% is.⁶ Kunst en cultuur is een exportproduct voor Nederland, ongeveer een kwart van de toegevoegde waarde komt uit export.⁷

Bijna de helft van de mensen die in de CCS werkzaam zijn, is zelfstandig ondernemer. Dit weerspiegelt de trend van een groeiend aandeel freelancers, niet alleen in de Nederlandse CCS, maar in de gehele Nederlandse economie.

De meest recente economische cijfers over de bbp-bijdrage van de CCS komen uit 2022. Hieruit komt naar voren dat de CCS goed waren voor 2,4% van het Nederlandse bbp, oftewel 24 miljard euro aan berekende

Meer dan alleen mooi

Margreet van Uffelen en Huub Looze geven met Omlab vorm aan een vernieuwende manier van ontwerpen en maken, met oog voor materiaal, systeem en natuur. Omlab is daarmee niet alleen creatief of esthetisch interessant, maar ook maatschappelijk relevant: ze tonen aan hoe ontwerp en kunst een rol kunnen spelen in transitie zoals circulair bouwen en biodiversiteit.

economisch toegevoegde waarde. Inclusief reclame en drukwerk is dit circa 3,3%, oftewel 33 miljard euro. Indirect vertegenwoordigt de CCS echter veel meer economische waarde, via gerelateerde werkzaamheden en het feit dat culturele voorzieningen een positief financieel effect hebben op bijvoorbeeld het midden- en kleinbedrijf, het investerings- en vestigingsklimaat en de vastgoedprijzen⁸.

Het totale aanbod aan cultuur- en mediaproducten vertegenwoordigde in 2022 een berekende financiële waarde van 105,4 miljard euro. Advertenties vormen ongeveer een derde van dit aanbod, gevolgd door producten uit de media- en audiovisuele sectoren (radio, televisie, kranten, tijdschriften, film en video).⁹

3. Voorbij de cijfers: het bredere belang van de CCS

Het belang van een gezonde en dynamische CCS is voor de meeste mensen intuïtief duidelijk. De waarde van de sector, en vooral ook van de kunsten, gaat veel verder dan werkgelegenheid of de bijdrage aan het bbp. Een theaterbezoek vertegenwoordigt meer dan alleen de prijs van een kaartje: het verruimt het denken en biedt nieuwe perspectieven.

Toch blijft in ons huidige economische systeem de bbp-bijdrage leidend bij beleidskeuzes, omdat ons systeem nog altijd is gebaseerd op de logica van voortdurende groei. Dit staat haaks op wat

volgens Triodos Bank het doel van een economisch systeem zou moeten zijn: gelukkige mensen op een florerende planeet. Daarom pleit Triodos Bank voor een post-groei transitie, zodat onder meer de CCS meer op waarde wordt geschat (zie kader).

In het volgende deel lichten we vijf manieren toe waarop de CCS een positieve impact heeft die verder reikt dan alleen economische groei. We bespreken ook de unieke kenmerken waardoor veel organisaties binnen de sector per definitie het maatschappelijk nut dienen. Tot slot

Op naar post-groei

Triodos Bank ondersteunt de oproep tot een post-groei transitie. Een post-groei transitie houdt in dat we onze samenlevingen zodanig transformeren dat we niet langer afhankelijk zijn van voortdurende economische groei om (sociaal) stabiel te zijn.

Momenteel worden 7 van de 9 planetaire grenzen overschreden, terwijl er enorme ongelijkheden tussen mensen bestaan en veel basisbehoeften van de mens onbeantwoord blijven.

Daarom is een post-groei transformatie noodzakelijk. In de rijkste landen ter wereld, waaronder de vijf landen waar Triodos Bank actief is, moeten plannen maken om minder energie- en grondstoffen te gebruiken, op een manier die ongelijkheid verkleint en het welzijn van mensen verbetert.

Het uiteindelijke doel van een post-groei economie is duurzaam welzijn: mensen die gelukkig zijn op een florerende planeet. Dat betekent dat iedereen de vrijheid heeft om zichzelf te ontwikkelen en deel uitmaakt van een sterke, culturele gemeenschap. Tegelijk gaat het om een florerende planeet. Een leven binnen planetaire grenzen - de belasting die de aarde aankan zonder uitgeput te raken. Waarbij biodiversiteit beschermd en behouden wordt. Kortom, waar mens en natuur in balans zijn.

Het idee achter post-groei is dat economische groei niet langer het belangrijkste doel is. Dat betekent niet dat er helemaal geen groei meer kan zijn. Er kan juist groei zijn in die sectoren van de economie die bijdragen aan het welzijn, zoals de kunsten. Zelfontplooiing door middel van de kunsten is een belangrijke manier van vooruitgang die niet materieel is. In zijn algemeenheid heeft de CCS en zeker de kunsten een lage ecologische voetafdruk. Ook kan de CCS bijdragen aan de verbeelding die nodig is voor postgroei transitie. Sectoren die aan dit alles niet bijdragen of er zelfs een averechts effect op hebben, zoals de fossiele industrie, moeten juist kleiner worden.

doen we aanbevelingen aan verschillende stakeholders om deze waarden en kenmerken beter te erkennen en benutten, zodat de voorwaarden ontstaan voor een bloeiende culturele sector die bijdraagt aan de transitie naar een duurzamer systeem.

3.1. De positieve impact van de CCS

De belangrijkste maatschappelijke effecten van de CCS zijn niet in geld te vatten. De CCS is namelijk cruciaal voor de ontwikkeling van de *brede welvaart*, dus welvaart niet alleen op economisch gebied, maar (vooral) ook ecologisch en sociaal-maatschappelijk.

We identificeren vijf impactgebieden van de CCS – het sterkst aanwezig bij de kunsten – die veelal over het hoofd gezien of ondergewaardeerd worden, maar die essentieel zijn voor de samenleving én de broodnodige post-groei transitie:

- **Individueel welzijn:** culturele activiteiten zijn een bron van plezier voor het individu, maar ze hebben ook positieve effecten op de mentale en algehele gezondheid, wat bijdraagt aan het algehele individuele welzijn.
- **Sociale cohesie:** kunst en cultuur bevorderen een gevoel van collectieve identiteit en creëren mogelijkheden om met anderen in contact te komen. Dit stimuleert de dialoog en bevordert de overdracht van waarden en historisch geheugen via cultureel erfgoed.
- **Brede ontwikkeling:** een gedeelde cultuur vormt een belangrijke basis voor vooruitgang. Gemeenschappelijke waarden en gebruiken versterken samenwerking, vertrouwen en effectiviteit van projecten. Cultuur is dus geen bijzaak, maar een

randvoorwaarde voor duurzame en brede ontwikkeling.

- **Levendige ruimtes:** kunst en cultuur hebben de kracht om ruimtes te transformeren, steden nieuw leven in te blazen en plattelandsgebieden levendig te houden.
- **Drang naar innovatie:** kunstenaars en creatievelingen spelen een fundamentele rol in innovatie door unieke perspectieven te bieden die kunnen worden overgeheveld naar andere sectoren (zoals industrieel ontwerp, maar bijvoorbeeld ook met op kunst gebaseerde therapieën in de gezondheidszorg).

Met deze creativiteit en culture kracht kan de CCS op drie manieren bijdragen aan de huidige complexe maatschappelijke opgaven: ¹⁰

1. Vraagstukken en belangen verkennen, via bijvoorbeeld theatervoorstellingen met maatschappelijke thematiek.
2. Oplossingsrichtingen ontwikkelen, via het ontwikkelen van experimenten, prototypes, proeftuinen en innovatielabs die tot andersoortig handelen aanzetten.
3. Oplossingen duurzaam in de praktijk brengen, via bijvoorbeeld culturele interventies in de zorg of initiatieven rondom leefbaarheid en veiligheid in wijken.

Deze bijdragen verdwijnen uit beeld als men enkel in economische termen denkt. Toch leveren ze tastbare bijdragen aan het welzijn van de samenleving, evenals aan economische vooruitgang.

Het is daarom een belangrijke taak voor makers, beleidsmakers en financiers om deze bijdragen te identificeren, en ervoor te

zorgen dat ze passende erkenning en ondersteuning krijgen.

3.2. De unieke kenmerken van de CCS

Het is geen toeval dat de CCS op al deze manieren het maatschappelijk nut dient. Vooral bij organisaties binnen de staat maatschappelijk nut namelijk doorgaans op de eerste plaats, in tegenstelling tot bij vele andere sectoren. Dit komt doordat veel van deze organisaties twee unieke kenmerken hebben die naadloos aansluiten bij een wereld waarin economische groei najagen niet meer het hoogste doel is, maar waar brede welvaart centraal staat.¹¹

- **De relatie tot winst:** binnen de huidige institutionele context is het zo dat het wettelijke doel van een bedrijf met een winstoogmerk het nastreven van financieel gewin voor de eigenaren is. Dit in tegenstelling tot de non-profit of not-for-profit-structuur die veel wordt gebruikt in de kunsten (en soms in de CCS), waarbij een financieel winstoogmerk en de bijbehorende particuliere financiële rechten bij wet worden uitgesloten. Dit zorgt ervoor dat middelen (inclusief winst) worden gebruikt voor een maatschappelijk doel in plaats van voor particuliere verrijking.
- **De bestuursvorm:** de bestuursvorm van een organisatie is cruciaal omdat het bepaalt welke wettelijke rechten, verantwoordelijkheden en verplichtingen de organisatie heeft ten opzichte van de eigenaren en andere *stakeholders*. Dominante huidige eigendomsvormen zijn bijvoorbeeld de besloten vennootschap en de naamloze vennootschap, welke voornamelijk rechten toedichten aan de aandeelhouders, veelal ten koste van de maatschappij. Dit in tegenstelling tot

andere bestuursvormen zoals bijvoorbeeld de coöperatie, die veel voorkomt in de kunsten (en soms ook in de CCS). Een coöperatie heeft leden in plaats van aandeelhouders, waarbij de leden diverse stakeholders uit de samenleving vertegenwoordigen. Dit bevordert inclusieve besluitvorming en transparantie. De invloed van de leden staat niet gelijk aan de economische investering zoals bij aandeelhouders het geval is. Deze coöperatieve vorm gaat voorbij aan de traditionele tweedeling tussen publiek en privaat, en biedt zo een uitkomst voor de problemen die worden gecreëerd door de huidige vorm van privé-eigendom.¹²

Kunst die goed is voor mens en natuur

Claudy Jongstra is een Nederlandse kunstenaar en ontwerpster. Ze heeft zich gespecialiseerd in het maken van textielwerken, vaak met wol van haar eigen Drentse heideschapen. Haar kunst kenmerkt zich door het gebruik van natuurlijke materialen en traditionele ambachtelijke technieken, zoals viltten, spinnen en verven met plantaardige kleurstoffen. De plantaardige kleurstoffen verbouwt Claudy op haar eigen boerderij in Friesland.

Haar creaties zijn wereldwijd tentoongesteld en opgenomen in collecties van onder andere het Rijksmuseum en het Museum of Modern Art (MoMA) in New York. Daarnaast werkt ze regelmatig samen met bekende architecten en ontwerpers aan publieke en private projecten, waarbij haar textiele kunst een belangrijke rol speelt in het creëren van een bijzondere sfeer en akoestiek in ruimtes.

Naast haar artistieke werk zet Claudy Jongstra zich actief in voor duurzaamheid en biodiversiteit. Ze is betrokken bij projecten die lokale ambachten, natuurlijke materialen en ecologisch beheer bevorderen. Haar werk is daarmee niet alleen esthetisch bijzonder, maar draagt ook bij aan thema's zoals natuurbehoud en duurzaamheid.

4. De noodzaak van overheidssteun

Het maken, beoefenen en beleven van cultuur draagt dus op allerlei manieren bij aan de brede welvaart in Nederland. Maar de *positieve externe effecten* van de CCS, dat wil zeggen de effecten buiten de directe en indirecte economische waarde, zijn lastig te becijferen, en zie je dan ook niet terug in de prijs. Daardoor ligt de prijs die mensen bereid zijn te betalen voor kunst en cultuur vrijwel altijd lager dan de waarde die het heeft voor de samenleving.

Dit maakt dat overheidsfinanciering onmisbaar is. In de volgende secties bespreken we de verplichtingen van de overheid die voortvloeien uit de *Wet op het Specifiek Cultuurbeleid*, en brengen we de Nederlandse en Europese overheidssteun in kaart.

4.1. Waarborgen van een pluriform aanbod

Het cultuurbeleid in Nederland is een kerntaak van de Rijksoverheid, verankerd in de *Wet op het Specifiek Cultuurbeleid*. De Raad voor Cultuur heeft volgens deze wet de taak de regering en de beide kamers der Staten-Generaal te adviseren over te voeren beleid van het Rijk op het terrein van de cultuur.¹³

De Raad van Cultuur heeft vier doelstellingen voor het cultuurbeleid opgesteld:¹⁴

1. Creatief en kunstzinnig talent in alle genres en disciplines krijgt voldoende kansen en mogelijkheden om zich artistiek te ontplooien.
2. Iedereen in Nederland heeft, ongeacht leeftijd, culturele achtergrond, inkomen

en woonplaats, toegang tot cultuur.

3. De overheid waarborgt een pluriform aanbod van cultuur, waarin het bestaande wordt gekoesterd en het nieuwe wordt omarmd.
4. Er is een wederkerige relatie tussen cultuur en samenleving. Cultuur functioneert als veilige haven om kritisch te kunnen reflecteren op de samenleving en haar burgers. Omgekeerd geeft de culturele sector zich rekenschap van zijn plek in de maatschappij.

Op die manier draagt de overheid bij aan het tot stand komen van aanbod dat er anders niet zou zijn, op plekken waar het anders niet zou zijn. Mensen in het hele land kunnen op die manier cultuur beoefenen, beleven en bezoeken. Tegelijkertijd stelt dit makers in staat om vrij en kritisch te kunnen reflecteren op de samenleving en hun wezenlijke rol daarin te vervullen. Een creatieve sector die puur ondernemend en commercieel is, zal zich aanpassen aan de dominante smaak en daardoor per definitie conservatief worden.

Naast Nederlandse overheidssteun is er ook sprake van EU-financiering voor de CCS. Hieronder brengen we zowel de Nederlandse als Europese steun in kaart.

4.2. Nederlandse overheidssteun

De overheid financiert de kunsten en CCS voornamelijk door middel van directe subsidies via het Rijk, de provincies en gemeenten. Deze subsidies zijn al zeker twee decennia onderhevig aan bezuinigingen.¹⁵ Het aandeel cultuur in de rijksbegroting daalde van 0,47% in 2005 naar 0,35% in 2023. Dit is niet in lijn met de gemiddelde ontwikkeling in de Europese Unie, waar het aandeel cultuur rond de 0,5% is blijven schommelen.¹⁶

In totaal gaf de Nederlandse overheid in 2023 circa 3,9 miljard euro uit aan cultuur.¹⁷ Het Rijk neemt momenteel ongeveer 30% van de totale subsidie-uitgaven voor haar rekening, gemeentes 60% en provincies 10%. Ter vergelijking: in 2022 was zoals eerder genoemd de totale economische toegevoegde waarde van de sector 33 miljard euro.

Er is volgens de Raad voor Cultuur een structurele verhoging van het Rijksbudget nodig, onder meer om in alle regio's voldoende aandacht voor cultuur te waarborgen en ruimte te bieden aan een breed scala aan kunstvormen en -praktijken. Dit is nu dus niet voldoende het geval. De Raad voor Cultuur denkt aan een structurele verhoging van circa 250 miljoen euro per jaar.¹⁸

Bovenop deze structurele verhoging is er ook extra budget nodig om te voorkomen dat sector-brede opgaven als *fair pay* en verduurzaming een te groot beslag leggen op het beschikbare budget. De voorziene kostenstijgingen voor de CCS zijn namelijk niet te ondervangen door efficiencywinst. In dat geval zou er te weinig ruimte overblijven voor de cultuur-beleidsdoelstellingen.¹⁹

Digitalisering en AI

De waardeketen van de creatieve en culturele sector (CCS) draait om creatie, distributie en rechtenbeheer; onderdelen die allemaal sterk worden beïnvloed door digitalisering.

Digitalisering heeft de kosten per product verlaagd en nieuwe businessmodellen en inkomstenstromen mogelijk gemaakt, vooral in subsectoren als *Boeken & Pers* en *Audiovisueel & Media*. Steeds vaker wordt creatieve inhoud digitaal geconsumeerd via sociale media, apps en online platforms. Dit biedt ruimte om te experimenteren met nieuwe formats die inspelen op veranderend consumentengedrag, zoals de populariteit van podcasts laat zien.

De opkomst van kunstmatige intelligentie (AI) creëert nieuwe kansen voor creatieve expressie en efficiëntie. Tegelijkertijd roept AI – vooral generatieve AI – ook zorgen op over auteursrechten en eigendom. De Europese AI-verordening adresseert deze risico's deels: artikel 53 verplicht aanbieders van algemene AI-modellen zich te houden aan de EU-auteursrechtwetgeving en transparant te zijn over het trainingsmateriaal dat zij gebruiken. De gefaseerde invoering van deze regels is inmiddels gestart en loopt door tot 2026.

Bron: EU AI Act: shaping Copyright compliance in the age of AI Innovation, Keanet (2024).

De relatief beperkte middelen voor kunst en cultuur steken schril af tegen de enorme bedragen die de Nederlandse overheid jaarlijks uitgeeft aan steun voor sectoren die schadelijk zijn voor mens en milieu. Zo wordt er geschat dat de overheid het gebruik van olie, gas en kolen jaarlijks voor ongeveer 43 miljard euro stimuleert via allerlei financiële voordelen.²⁰

4.3. Europese steun

In 2022 werkten in de EU 7,7 miljoen mensen in de CCS, wat neerkomt op 3,8% van de totale werkgelegenheid. De sector levert een bijdrage van ongeveer 4% aan het bbp van de EU, terwijl lidstaten gemiddeld 0,7% van hun bbp aan cultuur uitgeven. De grootste deelgebieden van gehele CCS in de EU zijn audiovisueel, videogames, reclame, architectuur, muziek en uitgeverij.²¹

De EU ondersteunt de CCS direct via Creative Europe, het financieringsprogramma van de Europese Commissie voor de cultuur- en audiovisuele sectoren.

Dit programma ondersteunt de CCS sinds 2014, waarbij de financiering verdeeld is

over drie takken: Cultuur, Media en een cross-sector sub-programma. De officiële doelstellingen van Creative Europe zijn het beschermen, ontwikkelen en promoten van de Europese culturele en taalkundige diversiteit en erfgoed, én het versterken van de concurrentiekracht en potentieel van de culturele en creatieve sectoren (in het bijzonder de audiovisuele sector). De prioriteiten van het programma zijn echter afhankelijk van de politieke koers van de Europese Commissie.

Voor de lopende periode van 2021-2027 beschikt Creative Europe over een budget van 2,44 miljard euro.²² In de concept-begroting voor 2028-2034 is dit bedrag opgetrokken naar 4,99 miljard voor Cultuur en Media (zonder aparte cross-sector financiering).²³ Omdat het om een meerjarenbudget gaat, valt een deel van de stijging toe te schrijven aan compensatie voor inflatie.

De vraag is dus of er werkelijk sprake is van de 'aanzienlijke' stijging die door het vorige EU Parlement werd gesteund. Tegelijkertijd geldt dat elke verhoging voor in ieder geval de kunsten welkom is: de afgelopen jaren was de vraag naar EU-financiering door

De toegenomen invloed van het (Amerikaanse) grootkapitaal

Recent was er ophef over de toegenomen invloed van private-equitybedrijven in de Nederlandse cultuursector. KKR, een Amerikaanse firma, kocht in 2024 festivalorganisator Superstruct Entertainment op, een bedrijf dat tachtig festivals door heel Europa organiseert. Een jaar eerder verwierf KKR al het Amerikaanse uitgeefconcern Simon & Schuster, dat op zijn beurt het Nederlandse uitgeefbedrijf VBK inlijfde (waar o.a. Ambos Anthos en Atlas Contact onder vallen). Deze ontwikkeling staat niet op zichzelf: het (Amerikaanse) grootkapitaal lijkt steeds meer invloed te krijgen op de Europese cultuursector.

Dit is zorgelijk omdat het Amerikaanse aandeelhoudersmodel volledig gericht is op winstmaximalisatie, zonder oog voor de maatschappelijke en culturele waarde van kunst. Daarbij komt dat dit haaks staat op de strategische autonomie waar Nederland en de EU zo naarstig naar streven. Brussel praat over strategische autonomie op het gebied van energie, defensie en technologie, maar vergeet de culturele dimensie. Cultuur bepaalt welke verhalen we vertellen, welke identiteit we koesteren en hoe we ons verhouden tot de wereld. Als Amerikaanse aandeelhouders steeds meer invloed hebben, zal dat ten koste gaan van een eigen Europese en Nederlandse koers.

Door culturele instellingen onafhankelijk te houden, beschermen we culturele diversiteit en een eigen Europese identiteit. Cultuursubsidie is dus geen 'links hobbyisme', maar een investering in strategische autonomie.

kunst- en cultuur-initiatieven structureel groter dan het aanbod.²⁴

Belangenorganisaties zoals de European Culture Foundation pleiten doorgaans voor het toewijzen van circa 2% van de totale Europese begroting aan cultuur. Met een aandeel van slechts 0,25% blijft de huidige begroting daar dus nog ver onder.

Een belangrijke (aangekondigde) wijziging betreft de structuur van het budget en programma waar CCS-initiatieven een aanvraag bij kunnen indienen. In het nieuwe budget is er geen apart cultuurprogramma meer, maar wordt Creative Europe samengevoegd met het 'Citizens, Equality, Rights en Values' (CERV) programma. Daarmee komt er één gezamenlijk budget voor initiatieven rondom cultuur, media en het promoten van Europese waarden.

Volgens de Europese Commissie moet deze bundeling leiden tot meer flexibiliteit in de

inzet van middelen en tot eenvoudigere aanvraagprocedures. Vanuit de sector klinkt echter scepsis: het verdwijnen van een afzonderlijk cultuurprogramma op EU-niveau roept zorgen op over de zichtbaarheid en prioritering van cultuur.²⁵

Naast Creative Europe is ook het InvestEU-fonds van belang. Binnen dit fonds wordt de CCS-garantiefaciliteit aangeboden, beheerd door het Europees Investeringsfonds (EIF). Deze regeling biedt garanties aan financiële instellingen, zodat zij eerder bereid zijn leningen te verstrekken aan culturele en creatieve ondernemingen — sectoren die vaak als risicovoller worden gezien. De faciliteit richt zich op MKB's en kleine publieke ondernemingen. Triodos heeft als enige Nederlandse bank een garantieovereenkomst met het EIF.

Al met al laat het Europese financieringslandschap zien dat cultuur en creativiteit weliswaar in zekere mate

erkend worden als belangrijke motoren voor economie en samenleving, maar dat de middelen nog altijd achterblijven bij de ambities en behoeften van de CCS.

4.4. Private schenkingen

De private schenkingen van Nederlanders aan cultuur zijn al jaren grofweg hetzelfde gebleven en liggen rond de 400 miljoen euro. Dit komt overeen met ongeveer 10% van de totale uitgaven van de Nederlandse overheid.²⁶ Het is dus niet zo dat de jaarlijkse schenkingen toenemen wanneer de overheidsbijdragen afnemen. De Raad voor Cultuur stelt terecht dat een toename van private schenkingen juist het meest waarschijnlijk is wanneer de overheid ‘het belang van cultuur onderstreept, zowel in woord als daad.’

5. Een florerende en duurzame CCS: ieder z'n eigen rol

De CCS onderscheidt zich met haar aanzienlijke energie en creativiteit, eigenschappen die voortkomen uit een gemeenschap van zeer gedreven deelnemers. Deze inherente kracht maakt de CCS - en vooral de kunsten - bijzonder veerkrachtig voor veranderende omstandigheden. Toch kunnen forse uitdagingen, vooral op het gebied van financiering, de gezondheid van de gehele sector ondermijnen, niet alleen nu maar ook in de toekomst. Voldoende financiering is een belangrijke randvoorwaarde voor een bloeiende CCS en daarmee voor een bloeiende samenleving.

Belanghebbenden in de sector zouden stappen moeten ondernemen om ervoor te zorgen dat voldoende financiering beschikbaar is en effectief wordt gebruikt. Elke groep stakeholders zou hier op zijn eigen manier aan kunnen bijdragen.

In de volgende sectie leggen we per stakeholder uit hoe de financiële omstandigheden kunnen worden verbeterd en randvoorwaarden verstevigd.

Stakeholder 1: Culturele instellingen en initiatieven, artiesten en creatievelingen

Deze kernuitvoerders binnen de CCS vormen een grote en diverse groep. Voor hen doen we de volgende aanbevelingen:

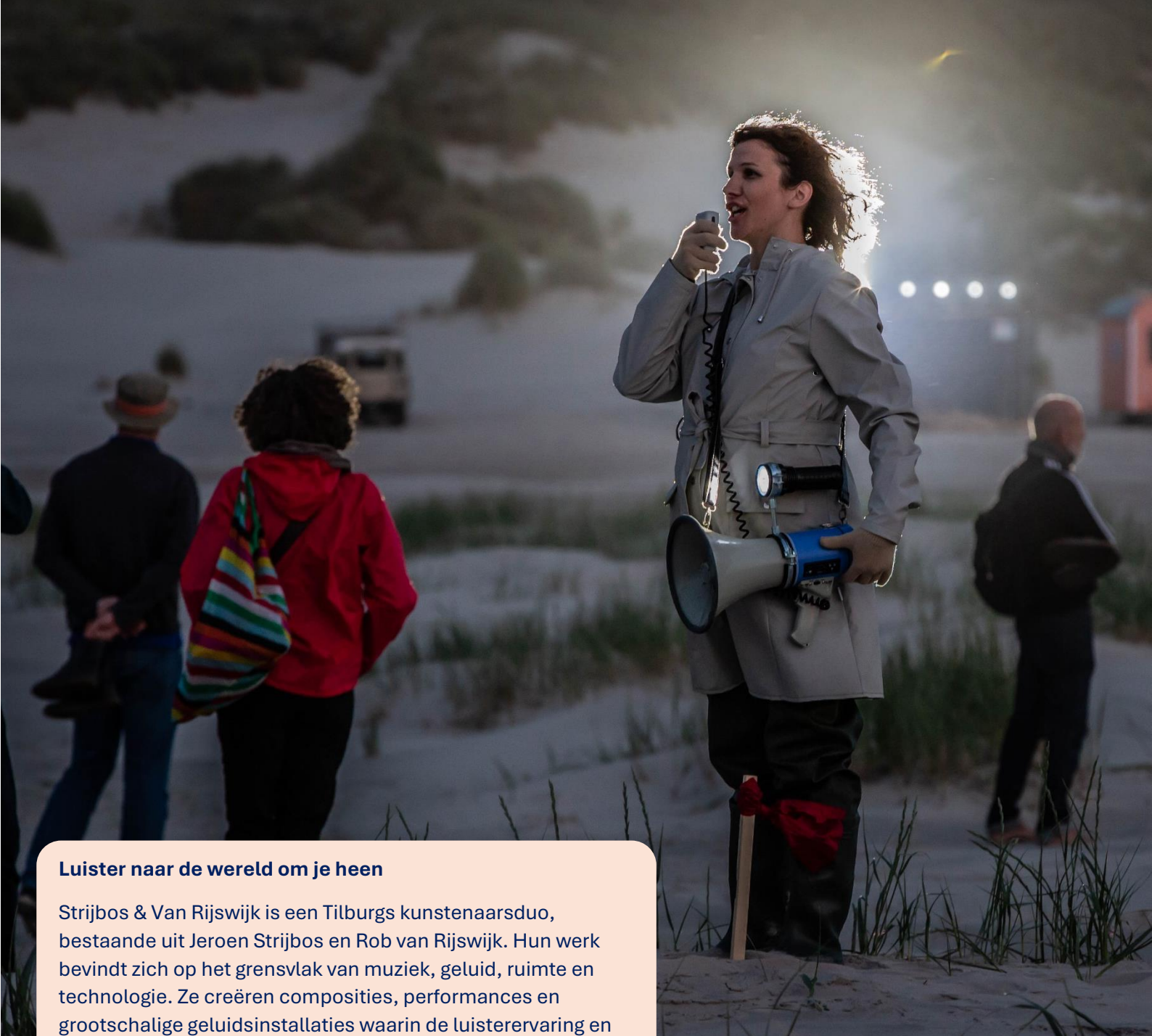
- **Benadruk het verhaal over toegevoegde sociale waarde.**
Kunst en cultuur creëren vooral sociale waarde, en dat verhaal verdient een

groter podium. Door de sociale impact van hun activiteiten explicieter te maken, vergroten beoefenaars en culturele instellingen de kans op adequate waardering van hun artistieke producten en initiatieven, én hun kansen op het verkrijgen van publieke en private financiering.

Het vertalen van sociale impact in zowel kwalitatieve als monetaire termen helpt om de waarde van culturele activiteiten concreet te maken. Kwalitatief door middel van veelvuldig gebruik van voorbeelden en verhalen die de impact tastbaar maken. En monetair waar mogelijk door middel van schattingen en aannames. Dit wordt vaak gewaardeerd door investeerders en beleidsmakers, en ondersteunt het pleidooi voor meer financiering en hogere prijzen. Daarbij is het wel belangrijk dat impactclaims goed onderbouwd zijn.

- **Versterk post-groei kenmerken om de weerbaarheid te vergroten**
Het risico op verdere bezuinigingen vanuit de overheid en het vooruitzicht van relatief lage(re) economische groei zijn uitdagingen voor de CCS, vooral voor de kunsten. Ons huidige systeem is namelijk nog steeds gebaseerd op economische groei, en deze groei bepaalt dus ten dele hoeveel subsidie en besteedbaar inkomen er beschikbaar is. Ongeacht of er al dan niet een post-groei transitie zal plaatsvinden, is het verstandig als sector stappen te nemen die de groeiafhankelijkheid verkleinen.

Concreet betekent dit voor bijvoorbeeld poppodia een verminderde afhankelijkheid van baromzet en

Luister naar de wereld om je heen

Strijbos & Van Rijswijk is een Tilburgs kunstenaarsduo, bestaande uit Jeroen Strijbos en Rob van Rijswijk. Hun werk bevindt zich op het grensvlak van muziek, geluid, ruimte en technologie. Ze creëren composities, performances en grootschalige geluidsinstallaties waarin de luisterervaring en de relatie tussen mens en omgeving centraal staan. Als toeschouwer word je uitgenodigd om opnieuw te luisteren naar de wereld om je heen. Door geluid in te zetten als middel tot bewustwording en verbondenheid, maken ze de relatie tussen mens, natuur en ruimte voelbaar. Zo stimuleren ze aandacht, reflectie en respect voor de omgeving, waarden die bijdragen aan een duurzamere, zorgzamere samenleving.

- **Maakt verkoop, en meer focus op actief lidmaatschap en een betrekken lokale gemeenschap. Dit verkleint de**

kwetsbaarheid in periodes van laagconjunctuur en bij mogelijke schokken (zoals een pandemie). Ook het verkleinen van de eigen ecologische voetafdruk verdient aandacht. Denk bijvoorbeeld aan isolatie of zonnepanelen, die de duurzaamheid vergroten en op termijn ook financieel voordeel opleveren.

- **Verhoog de financiële geletterdheid onder creatievelingen.**

De financiële geletterdheid binnen de kunsten is relatief laag vergeleken met andere sectoren. Dit terwijl een goede beheersing van financiën essentieel is voor veerkracht en duurzame bedrijfsvoering - ook bij non-profit organisaties. Het integreren van zakelijke modules in kunstonderwijs en het financieel vaardiger maken van artiesten met gerichte trainingen kan helpen. Dat versterkt niet alleen de positie van individuele creatievelingen, maar ook de veerkracht van de sector als geheel, doordat creatieve activiteiten met minder financiële druk kunnen worden uitgevoerd.

- **Wees inventief met (het vinden van) ruimte.**

Het vinden van betaalbare vastgoedoplossingen voor het beoefenen en verspreiden van kunst en cultuur is essentieel. Slechts een klein deel van creatievelingen en culturele instellingen bezit de ruimtes waarin ze opereren. Kwalitatieve samenwerkingen met instellingen die ruimte kunnen bieden tegen lagere tarieven of in ruil voor culturele waarde zijn waardevol. Aan de andere kant kunnen culturele instellingen die gebouwen bezitten en beheren, ook profiteren van samenwerking met gelijkgestemden, om op die manier inkomstenstromen te diversifiëren door ruimtes onder bepaalde voorwaarden te verhuren.

Stakeholder 2: Nationale en lokale overheden en beleidsmakers

Een bloeiende culturele sector kan niet enkel voortkomen uit marktwerking. Een creatieve sector die puur ondernemend en commercieel is, zal zich aanpassen aan de dominante smaak en daardoor per definitie conservatief worden. Creativiteit floreert juist wanneer ze vrij is van zorgen over concurrentie en financiële houdbaarheid. Daar ontstaat echte vernieuwing en innovatie. In moderne samenlevingen is het de rol van nationale en lokale overheden om kunstenaars en creatievelingen de rust en ruimte te bieden om hun werk te doen. Dit komt uiteindelijk zowel op korte als lange termijn ten goede aan de samenleving.

We sluiten ons volledig aan bij de oproep van de Raad voor Cultuur om structureel meer (rijks)overheidsfinanciering naar kunst en cultuur te laten vloeien. Daarnaast zouden we echter nog een aantal andere aanbevelingen willen doen:

- **Erken de CCS als een katalysator voor transities.**

De CCS wordt steeds meer gezien als een katalysator voor transities (de groene transitie in het bijzonder, maar ook de digitale transitie) en voor bredere sociale impact. De culturele en creatieve sector werkt steeds vaker samen met andere sectoren, zoals de gezondheidszorg en industrieel ontwerp. Ook bij projecten rond welzijn en het versterken van cohesie wordt er steeds meer gebruikgemaakt van ideeën en kennis uit de CCS.

Terwijl beoefenaars deze trend al in volle vaart hebben ingezet, is het aan overheden en beleidsmakers om te zorgen voor officiële erkenning en integratie van culturele elementen in niet-CCS-gerelateerde beleids-

maatregelen en initiatieven.

- **Versterk voorwaardelijke financiering.** Publieke financiering van de CCS moet niet langer worden afgeschilderd als een kostenpost, maar moet worden verdedigd en gepromoot vanwege de bredere waarde die het creëert voor de samenleving. Hier ligt een rol voor beleidsmakers in het schetsen van een ander perspectief rond de verstrekking van publieke financiering aan de CCS.

Een manier om deze financiering in de ogen van het brede publiek te rechtvaardigen, is door het expliciet te koppelen aan maatschappelijke impact en die verplicht te stellen in projectvoorstellen. Meer transparantie bij externe financiering heeft als voordeel dat inzicht kan worden geboden in hoe de middelen zijn gebruikt en wat de resultaten zijn. Dit kan vervolgens worden gecommuniceerd aan belastingbetalers.

- **Durf ook onvoorwaardelijk te financieren.** Beleidsmakers moeten ook simpelweg de moed hebben om het belang van kunst omwille van de kunst te verdedigen, zonder directe waargenomen bruikbaarheid. Dit is namelijk hoe cultureel erfgoed wordt opgebouwd. De cultuur waar we trots op zijn en die we in onze steden en musea tentoonstellen, is vaak het resultaat van een puur verlangen om iets nieuws te creëren en onszelf te omringen met schoonheid.
- **Haal ook publieke financiering uit andere domeinen.** Het overgrote deel van de culturele projecten en initiatieven die gericht zijn op maatschappelijke opgaven wordt gefinancierd uit 'culturele potjes', oftewel geldstromen die al bestemd zijn voor de culturele sector. Financiering

vanuit andere domeinen, namelijk de sectoren die profiteren van de bijdragen die de CCS levert aan vraagstukken in die sectoren, is niet meer dan logisch.

- **Verruim mogelijkheden voor experiment en falen.** Vernieuwing vraagt om vrijheid. Binnen het cultuurbeleid is aandacht nodig voor het verruimen van de mogelijkheden om als gesubsidieerde culturele instelling meer en/of andere activiteiten te ontplooiën dan dat waarover met de subsidiegevers prestatieafspraken zijn gemaakt. Dat betekent ook ruimte om te experimenteren, te falen, een nieuwe weg in te slaan en alternatieven te verkennen. Een randvoorwaarde hiervoor is een structurele financiering vanuit overheden waarmee een duurzame en solide culturele basis geborgd is.
- **Verbreed de rol van de overheid voorbij die van subsidieverstrekker.** Er zijn in Nederland meerdere partijen actief die de sector (deels) kunnen financieren met leengeld. Overheden kunnen een rol spelen door met garantstellingen onzekerheden rondom de kasstroom weg te nemen, waardoor de toegang tot leningen wordt vergroot.
- **Faciliteer toegang tot ruimte.** Publieke instellingen kunnen de CCS ondersteunen door de toegang tot geschikte ruimtes voor kunstenaars, creatievelingen en culturele instellingen te vergemakkelijken, aangezien dit een van de belangrijkste kostenposten voor de CCS is. Door zichzelf te positioneren als facilitators om vraag en aanbod van ruimtes op elkaar af te stemmen, kunnen instellingen actief ruimte voor culturele productie en verspreiding prioriteren boven andere beoogde doeleinden.

- **Leg de nadruk op immateriële aard van de CCS, in het bijzonder van de kunsten.** Culturele activiteiten zijn intrinsiek gefocust op het bijdragen aan het algemeen welzijn en het maatschappelijke welzijn. De CCS biedt grotendeels ervaringen naast materiële consumptiegoederen, wat betekent dat de focus ligt op het verhogen van individueel en collectief welzijn door middel van immateriële zaken. Dit is een positieve eigenschap die benadrukt moet worden door instellingen die welzijn willen bevorderen, zonder dat het draait om materiële consumptie en vermogensopbouw.

Samen circulair en duurzaam

Op dit terrein in Utrecht werken creatieve makers en start-ups in werkplaatsen gebouwd van hergebruikte en biobased materialen. Het Hof van Cartesius stimuleert samenwerking, kennisdeling en innovatie rondom duurzaamheid en circulariteit. In de groene en inspirerende omgeving met gezamenlijke tuinen en ontmoetingsplekken ontstaat zo een sterke community van makers die samen werken aan een duurzamere toekomst.

Stakeholder 3: (Waardegedreven) financiële instellingen

Naast overheidsfinanciering en privaat geefgeld is nog een derde financieringspijler van belang voor de CCS: leengeld. Banken en andere kredietverstrekkers kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de investeringskracht en weerbaarheid van de creatieve en culturele sector. Ze kunnen gaten vullen waar de overheid niet kan of wil bijspringen, en kunnen zorgen voor een meer robuuste geldstroom die niet afhankelijk is van de verkiezingsuitslag.

Door leengeld kan publiek geld alleen voor programmering en overhead worden gebruikt. Zodoende worden de lasten van 'randzaken' als stenen en inventaris in de tijd verspreid (rente en aflossing in bijvoorbeeld 25 jaar, in plaats van een aankoop met behulp van

investeringssubsidie, waardoor het hele bedrag in een keer in stenen gaat en niet in programmering). De toegevoegde waarde van leengeld is daarnaast de 'bedrijfsmatige' blik op investeringen.

Vanuit een traditioneel financieel perspectief wordt de CCS, en vooral de kunsten, doorgaans als risicovol beschouwd omdat opbrengsten vooraf vaak onzeker zijn en veel organisaties niet primair door winst gedreven worden. Financiële instellingen die de bredere waarde van een dynamische culturele sector niet inzien, zullen vaker afzien van financiering van kunst en cultuur.

Financiële instellingen die meer duurzaamheid in hun commerciële strategie willen opnemen zijn echter in opkomst. Vanwege de vele positieve neveneffecten die een dynamische culturele sector heeft op de samenleving en de economie, stellen wij dat de financiering van kunst en cultuur vanuit een duurzaamheidstandpunt een

Een moderne mix van financiering

Bij Triodos Bank zien we dat culturele instellingen, initiatieven of broedplaatsen niet langer alleen willen - en kunnen - leunen op subsidies en privaat geefgeld. Met een lening bij een bank of andere kredietverstrekker kunnen creatievelingen hun financiering nog meer spreiden en hun positie versterken.

Makersplaats NYMA (p.4) laat zien hoe een dergelijke 'moderne' mix aan financiering eruitziet: naast het 'geefgeld' dat zij hebben ontvangen van de Gemeente Nijmegen en provincie Gelderland, heeft NYMA ook leningen bij Oost NL én bij Triodos Bank en Cultuur+Ondernemen.

Soms financieren partijen gezamenlijk verschillende onderdelen van de organisatie; soms neemt iedere financier een specifiek onderdeel voor zijn rekening. Naast Cultuur+Ondernemen zijn onder meer BrabantC en het Cultuurfonds actief met leningen; de laatste twee beschikken daarnaast ook over geefgeld. Soms financieren partijen gezamenlijk verschillende onderdelen van de organisatie; soms neemt iedere financier een specifiek onderdeel voor zijn rekening.

Zo krijgt Frascati Theater (p.25) bijvoorbeeld subsidie van de Gemeente Amsterdam voor de programmering, terwijl Triodos Bank een lening verstrekt voor de horeca in het pand. Deze mix aan financiering maakt culturele organisaties robuuster en wendbaarder, omdat ze minder afhankelijk zijn van één of enkele partijen.

logische keus is voor waardegedreven financiële instellingen.

Hier zijn enkele aanbevelingen voor financiële instellingen die deze taak willen aangaan:

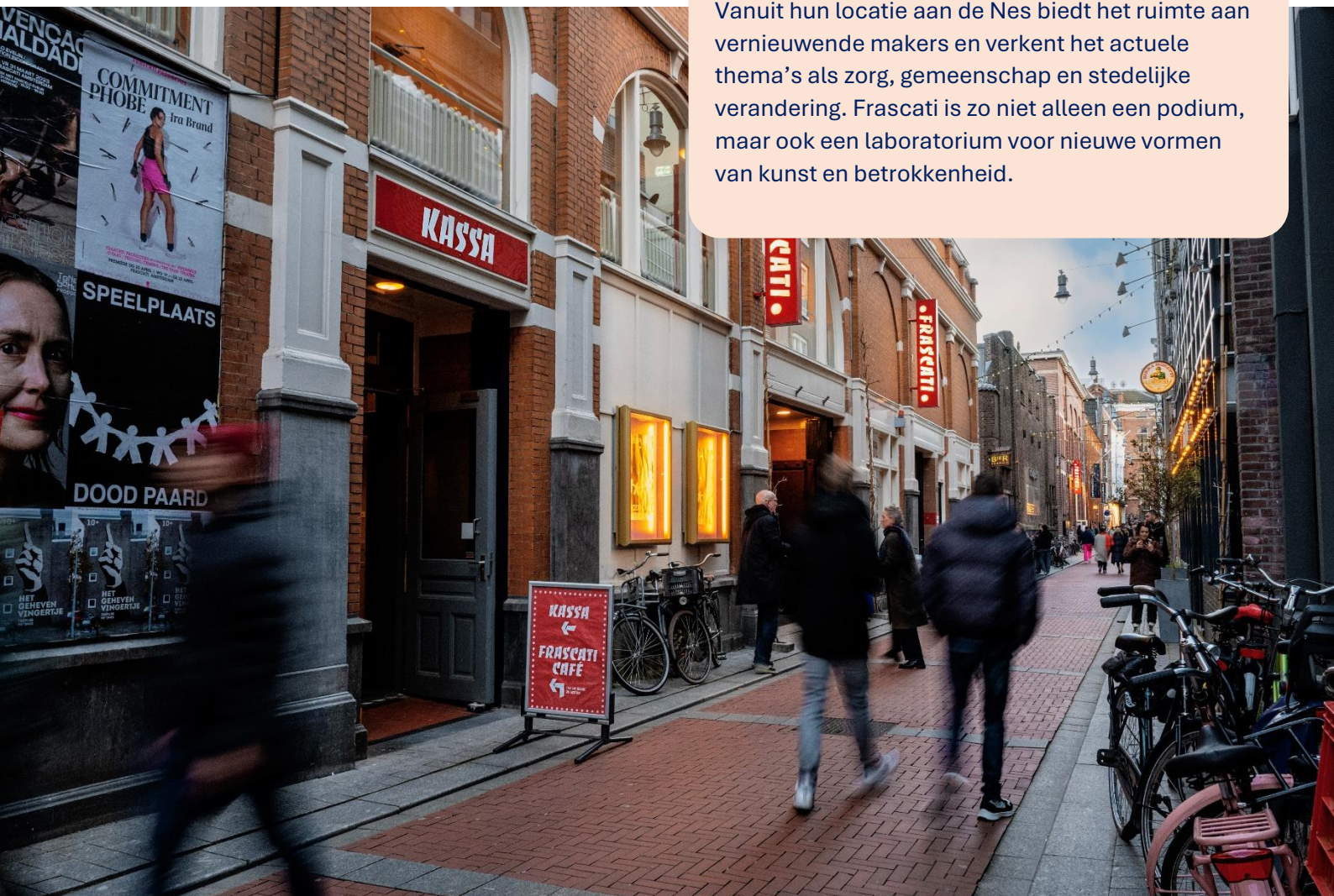
- **Leer de sector kennen en stem je aanpak af op de bedrijfsmodellen.**
De CCS wordt gekenmerkt door een groot aantal non-profit initiatieven en alternatieve financieringswijzen. Instellingen die bereid zijn financiering te verstrekken, moeten er rekening mee houden dat het doel vaak is om de financiële duurzaamheid te waarborgen die nodig is voor de voortzetting van activiteiten, in plaats van om financiële waarde te genereren. Dit wordt door traditionele financiers als een nadeel gezien, maar wij vinden het eigenlijk een *best practice* voorbeeld van hoe organisaties en bedrijven waarde kunnen creëren voor de samenleving zonder afhankelijk te zijn van groei. Het is daarom de taak van financiële

instellingen, samen met de relevante belanghebbenden, om manieren te vinden om de sector te financieren.

- **Versterk financiële geletterdheid:**
Financiële instellingen zijn in de beste positie om de beoefenaars van de kunsten te informeren over de regels en beperkingen van private financiering, en spelen een belangrijke rol in het onderwijzen van gezond beheer van fondsen en kasstromen. Door actief begeleiding aan te bieden, helpen zij niet alleen individuele kunstenaars en organisaties, maar vergroten zij ook de veerkracht van de CCS als geheel.

Het podium van nu

Frascati Theater in Amsterdam is een toonaangevend huis voor eigentijdse podiumkunst. Vanuit hun locatie aan de Nes biedt het ruimte aan vernieuwende makers en verkent het actuele thema's als zorg, gemeenschap en stedelijke verandering. Frascati is zo niet alleen een podium, maar ook een laboratorium voor nieuwe vormen van kunst en betrokkenheid.

6. Conclusie

De culturele en creatieve sector (CCS) is een onmisbare bouwsteen voor brede welvaart in Nederland. In een samenleving die staat voor complexe maatschappelijke uitdagingen zoals klimaatverandering, groeiende sociale ongelijkheid, digitalisering en polarisatie, bieden kunst en cultuur de verbeeldingskracht en het verbindend vermogen die nodig zijn om tot duurzame oplossingen te komen. Ze dragen bij aan individueel welzijn, versterken sociale cohesie en inclusiviteit, en fungeren als aanjager van nieuwe perspectieven en creatieve transitie.

Toch wordt de CCS (te) vaak gereduceerd tot de directe economische bijdrage aan het bruto binnenlands product (bbp). Deze eenzijdige focus doet de sector als geheel tekort en leidt tot structurele onderwaardering en onderfinanciering, met name van de kunsten. Dit beperkt de CCS ernstig in haar mogelijkheden, terwijl haar rol in het creëren van een toekomstbestendige, veerkrachtige en verbonden samenleving juist urgenter is dan ooit.

Onze toekomst hangt niet af van oneindige economische groei, maar van duurzaam welzijn en brede welvaart. De CCS, en dan vooral de kunsten, is bij uitstek een sector die de transitie naar een zogenaamde post-groei samenleving kan versnellen.

Daarom is een herwaardering van kunst en cultuur nodig als strategische investering in maatschappelijke veerkracht. Investeren in de CCS betekent niet alleen het ondersteunen van kunstenaars en instellingen, maar ook het versterken van de fundamenteën voor sociale innovatie, leefbare steden en gemeenschappen waar ruimte is voor experiment en dialoog.

We moeten voorwaarden scheppen waarin

creativiteit kan bloeien en verschillende groepen samen kunnen werken aan oplossingen voor de uitdagingen van vandaag en morgen. Door de CCS te integreren in bredere beleidsdoelstellingen, zoals duurzaamheid, gezondheid, onderwijs en sociale inclusie, kan haar impact maximaal worden benut en kunnen we bouwen aan een samenleving die bestand is tegen verandering en onzekerheid. Deze transitie vraagt om gezamenlijke en daadkrachtige actie:

- **Nationale en lokale overheden en beleidsmakers** moeten het cultuurbeleid herijken, het budget structureel verhogen met financiering uit meerdere relevante domeinen, en de CCS expliciet positioneren als katalysator voor maatschappelijke transitie.
- **Culturele instellingen, makers en creatievelingen** dienen hun maatschappelijke impact actief zichtbaar te maken, samen te werken en te investeren in duurzame bedrijfsvoering en financiële geletterdheid.
- **Financiële instellingen** zouden de CCS moeten ondersteunen vanuit het perspectief van maatschappelijke waarde en duurzaamheid, en dienen financieringsmodellen te ontwikkelen die passen bij de unieke dynamiek van de sector.

Het is tijd voor woorden én daden: de meerwaarde van de CCS moet meer voor het voetlicht worden gebracht, en naar deze meerwaarde moet ook worden gehandeld. Alleen zo kan de CCS haar rol als drijvende kracht achter een samenleving waarin welzijn en veerkracht voorop staan (blijven) waarmaken.

Referenties

¹ Raad voor Cultuur (2025), *Ieder zijn aandeel: naar een evenwichtig financieel ecosysteem voor de cultuursector*.

Raad voor Cultuur (2024), *Toegang tot cultuur: op weg naar een nieuw bestel in 2029*.

² Cultuurmonitor. (2025). Cultuur en geldstromen.

³ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2025). *Arbeidsmarkt culturele en creatieve sector 2010-2025Q1*. geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2025/25/arbeidsmarkt-culturele-en-creatieve-sector-2010-2025q1>

⁴ Eurostat. (2025). *Culture statistics – cultural employment*. Geraadpleegd van https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Culture_statistics_-_cultural_employment

⁵ KEA European Affairs & European Investment Fund (EIF). (2021). *Market Analysis of the Cultural and Creative Sectors in Europe*.

⁶ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2025). *Arbeidsmarkt culturele en creatieve sector 2010-2025Q1*. geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2025/25/arbeidsmarkt-culturele-en-creatieve-sector-2010-2025q1>

⁷ DutchCulture. (2025). *De impact van internationale culturele samenwerking: voorbij de grenzen, voorbij de cijfers*.

⁸ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2025). *Satellietrekening cultuur en media*. Cultuurmonitor. (2025). Cultuur en geldstromen.

⁹ Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2025). *Satellietrekening cultuur en media*. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2025/16/satellietrekening-cultuur-en-media/>

¹⁰ Berenschot. (2023). *In de schijnwerpers: groeipotentie voor de culturele sector door bijdragen aan maatschappelijke opgaven*.

¹¹ Hinton, J. (2021). *Five key dimensions of post-growth business: Putting the pieces together*. Futures, 131, 102761. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2021.102761>

¹² Bouwstenen voor Sociaal. (z.j.). *De herontdekking van de coöperatie — Voorbij publiek en privaat*. Geraadpleegd van <https://www.bouwstenen.nl/sites/default/files/uploads/75926.pdf>

¹³ Rijksoverheid. (2016). Burgerlijk Wetboek Boek 2: Rechtspersonen — Titel 7a Coöperatie en Onderlinge Waarborgmaatschappij (Wet op de coöperatie). Geraadpleegd van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005904/2016-07-01#HoofdstukIA>

¹⁴ Rijksoverheid. (2016). Burgerlijk Wetboek Boek 2: Rechtspersonen — Titel 7a Coöperatie en Onderlinge Waarborgmaatschappij (Wet op de coöperatie). Geraadpleegd van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0005904/2016-07-01#HoofdstukIA>

Raad voor Cultuur (2024), *Toegang tot cultuur: op weg naar een nieuw bestel in 2029*.

¹⁵ Boekmanstichting. (z.j.). Cultuurindex Nederland. Geraadpleegd van <https://www.boekman.nl/cultuurindex/>

Algemene Rekenkamer. (z.j.). *Cultuur*. Geraadpleegd van <https://www.rekenkamer.nl/onderwerpen/cultuur>

Raad voor Cultuur (2024), *Toegang tot cultuur: op weg naar een nieuw bestel in 2029*.

¹⁶ Raad voor Cultuur (2025), *Ieder zijn aandeel: naar een evenwichtig financieel ecosysteem voor de cultuursector*.

¹⁷ Raad voor Cultuur (2025), *Ieder zijn Aandeel: naar een evenwichtig financieel ecosysteem voor de cultuursector*.

¹⁸ Raad voor Cultuur (2024), *Toegang tot cultuur: op weg naar een nieuw bestel in 2029*.

¹⁹ Raad voor Cultuur (2024), *Toegang tot cultuur: op weg naar een nieuw bestel in 2029*.

²⁰ NOS. (2023, 15 september). Fossiele sector krijgt tussen 39,7 en 46,4 miljard euro subsidie, nog meer dan gedacht. Geraadpleegd van <https://nos.nl/artikel/2490599-fossiele-sector-krijgt-tussen-39-7-en-46-4-miljard-euro-subsidie-nog-meer-dan-gedacht>

²¹ Culture Action Europe. (2024, 13 mei). *Open letter to Mario Draghi on European competitiveness and the role of cultural and creative sectors and industries*.

²² European Commission. (2021). *CulturEU Funding Guide: EU funding opportunities for the cultural and creative sectors 2021–2027*.

²³ European Commission. (2025, 16 juli). *Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the*

²⁴ European Parliament. (2023). Report on the implementation of the Creative Europe Programme 2021–2027 (A9-0425/2023).

²⁵ Creatives Unite. (2025, 11 juli). *First reactions on the Commission's leaked proposal on Creative Europe's future*. Geraadpleegd van <https://creativesunite.eu/article/first-reactions-on-the-commissions-leaked-proposal-on-creative-europes-future>

²⁶ Raad voor Cultuur (2025), *Ieder zijn Aandeel: naar een evenwichtig financieel ecosysteem voor de cultuursector*.

Triodos Bank – *Vooruitgang door verbeeldingskracht: De noodzaak van een sterke culturele sector* (2026)

Auteurs: Joeri de Wilde, Federica Masut, Roos Walstock.

Alle foto's van kunstenaars en locaties in deze publicatie zijn gemaakt bij klanten van Triodos Bank. Wij zijn als bank trots op onze samenwerking met tal van waardevolle, verrassende en inspirerende kunstenaars en broedplaatsen, en we zijn de enige bank in Nederland met een gespecialiseerd Kunst & Cultuur team dat zakelijke leningen verstrekt.

Te zien in deze publicatie:

- Strijbos & Van Rijkswijk (p.1/p27 en p.19) - *foto's door Nichon Glerum*
- De Makersplaats NYMA Nijmegen (p.4 en p.14)
- Frascati Theater Amsterdam (p.5.) – *foto door Lila Rodrigues*
- Ontwerpstudio Omlab (p.8)
- Claudy Jongstra (p.11) - *bovenste foto 'Botanical Fresco' in Internationaal Theater Amsterdam (ITA) door Fabian Calis*
- Hof van Cartesius (p. 21) - *foto's o.a. door Maurits Veldhuijzen van Zanten (middelste foto) en Paul Scheffer (onderste foto).*
- Theater Frascati (p.24) – *foto door Lila Rodrigues.*

De foto's waar geen fotograaf bij staat zijn gemaakt in opdracht van en eigendom van Triodos Bank.

